

Oud-Heemstede-Bennebroek

50

24e jaargang No. 91 Januari 1997

Bronnen voor de geschiedenis van Heemstede en Bennebroek

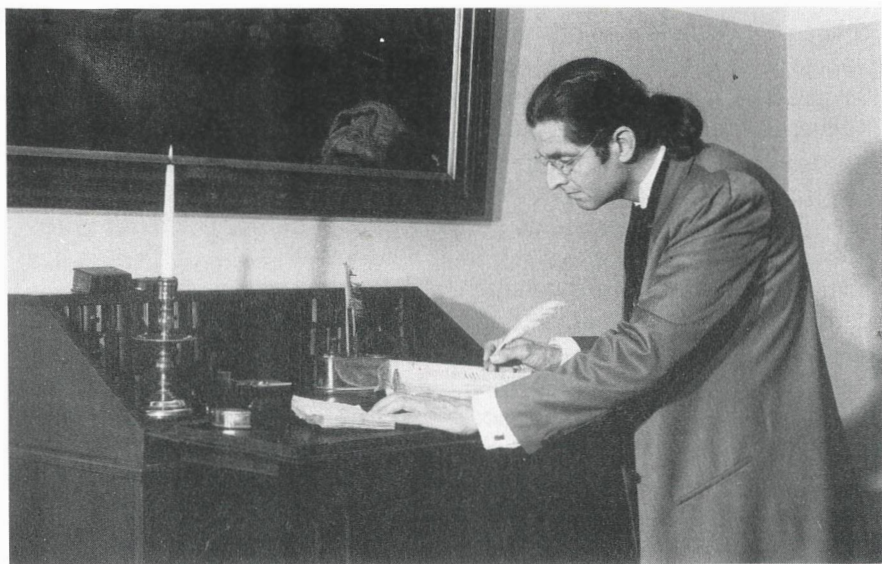
Het notarieel archief van Heemstede

Stukken over mishandeling van vrouwen, bedreiging, vechtpartijen, arbeidslonen, buitenechtelijke kinderen en verhoudingen, beledigingen en wangedrag zijn in het Heemsteedse notarieel archief aangetroffen.

Sinds eeuwen gaan mensen naar de notaris voor het opstellen van akten om daar rechtskracht aan te geven. Vóór 1811 speelde de notaris ook een belangrijke rol bij de regeling van onderlinge conflicten

en bemiddelde hij buiten de rechter om.

De notaris verstrekt één exemplaar van de akte aan de partijen en houdt zelf ook een exemplaar. De archieven van de Heemsteedse notarissen zijn vanaf 1691 bewaard gebleven. In Bennebroek heeft zich nooit een notaris gevestigd. Bennebroekers gingen voor het opstellen en vastleggen van een akte of een verklaring naar het schepengerecht in het dorp of naar een notaris in een andere gemeente, bijvoorbeeld in Heemstede.

*De archieven van de Heemsteedse notarissen over de periode 1691-1915 worden bewaard in het Rijksarchief in Noord-Holland. Op de 18 oudste delen (1691-1800) is een index op personen en op onderwerp gemaakt door Cees van der Horst uit Heemstede.
(Foto Frank van der Wijden, vormgeving Jeff Borkent)*

overzicht van Heemsteedse notarissen

Johan van der Poel	1691-1712
Tamis de Jongh	1713-1727
Cornelis de Jongh	1727-1747
mr. Jan Reeland	1748-1776
Willem Dolleman	1769-1800
Willem Hendriks Gerlings	1813-1837
Jan Dolleman	1837-1871
Frederik Hendrik Dolleman	1871-1885
Willem Hendrik Smit	1885-1898
Cornelis Jan Boerlage	1898-1915

Waar zijn de oude notariële archieven?

De oude notariële archieven van Heemstede uit de periode 1691-1915 bevinden zich in het rijksarchief in Noord-Holland te Haarlem.¹

Wat is het historisch belang van notariële archieven?

De archieven zijn van belang voor de geschiedenis van een familie, een persoon, een huis, een bedrijfstak en een dorp. In het notariële archief van Heemstede zijn

stukken over kleeblekerijen, buitenplaatsen, hofsteden, herbergen, kermissen, logementen en winkels in Heemstede en omgeving aange troffen. Boedelbeschrijvingen zijn bij voorbeeld interessante stukken. Deze werden opgemaakt als een erfenis moest worden verdeeld. Van ieder vertrek in het huis is gedetailleerd beschreven welke spullen zijn aangetroffen: meubilair, serviezen, boeken, sieraden, gordijnen, potten, pannen, kleding en gereedschap. Ook de eigendommen die op het erf stonden werden niet vergeten, schuren, koetsen, paarden en boomgaarden werden in de inventaris opgenomen. Van boerderijen werden ook de beesten en de voorraden beschreven. Tevens vermeldde men vaak wat de waarde ervan was.

Wat is er in een notarieel archief te vinden?

Naast testamenten, akten van verkoop, huwelijkse voorwaarden, boedelbeschrijvingen en hypotheekakten zijn ook stukken te vinden, die je aanvankelijk niet in een notarieel archief zou verwachten. Mensen lieten in de achttiende eeuw over zeer verschillende zaken verklaringen bij de notaris opstellen. Stukken over vechtpartijen, beledigingen, buitenechtelijke kinderen en verhoudingen zijn in het Heemstedese notarieel archief te vinden. In de meeste gevallen zijn deze verklaringen het eindpunt van

een zaak. Soms zijn zij het begin van een gerechtelijke procedure. Getuigenissen, die voor een notaris werden afgelegd, konden als rechtsgeldig bewijs dienen.

Hoe zijn de notariële akten te vinden?

periode 1691-1811

Op het archief van de Heemstedese notarissen over de periode 1691-1811 is op het rijksarchief een index gemaakt op personen en op onderwerp. Onderzoekers, die op zoek zijn naar Heemstedese voorouders in deze periode, kunnen op persoonsnaam inlichtingen vragen. Onderzoekers, die zich bezig houden met de geschiedenis van Heemstede, zullen waarschijnlijk op onderwerp willen zoeken.

periode 1812-1915

Het onderzoek in het archief van de periode 1812-1915 is iets minder eenvoudig. Gelukkig hoeven niet alle akten doorgenomen te worden. Iedere notaris heeft een register bijgehouden waarin hij iedere akte heeft aangetekend. Zo'n register heet repertoire of repertorium. Het repertorium is een register met een aantal kolommen, waarin van elke akte aangegeven wordt: het volgnummer, de datum, het soort akte (bijvoorbeeld testament, huwelijkse voorwaarden, transport), de belanghebbenden, de verkorte inhoud. De akten worden doorlo-

pend genummerd en bewaard in de volgorde van die nummering. Voor aanwijzingen voor het raadplegen van notariële archieven is een zogenaamde 'zoekwijzer notariële archieven 1811' gepubliceerd, die is in te zien en te koop in het rijksarchief voor slechts f 2,-

Waar en wanneer kun je het archief inzien?

Het archief is kosteloos te raadplegen in het rijksarchief, adres: Kleine Houtweg 18 te Haarlem. (023-5319525) Het rijksarchief is geopend van maandagmiddag 13.30-17.00 uur en dinsdag tot en met vrijdag van 9.00-17.00 uur. In de herfst- en wintermaanden is het rijksarchief ook open op zaterdag van 9.00-16.00 uur.

De notariële akten zijn deels op film en voor een deel in origineel te bekijken.

Centraal Testamentenregister

Bent u op zoek naar een testament van een persoon, maar weet u niet bij welke notaris of wanneer het testament is opgemaakt? Dan kunt u gemakkelijk via het Centraal Testamentenregister de naam en de standplaats van de notaris vinden. In dit register zijn alle testamenten vermeld die zijn opgesteld in de periode 1890-1973 door personen die overleden zijn vóór 1974. Als er een testament is, worden de datum, het nummer van de akte en de notaris genoemd.

Inlichtingen uit dit register worden alleen schriftelijk verstrekt door het Algemeen Rijksarchief, Centraal Testamentenregister adres: Alexanderhof 20, 2595 BE Den Haag. U dient de naam van degene die het testament heeft opgemaakt en diens geboortejaar te vermelden.

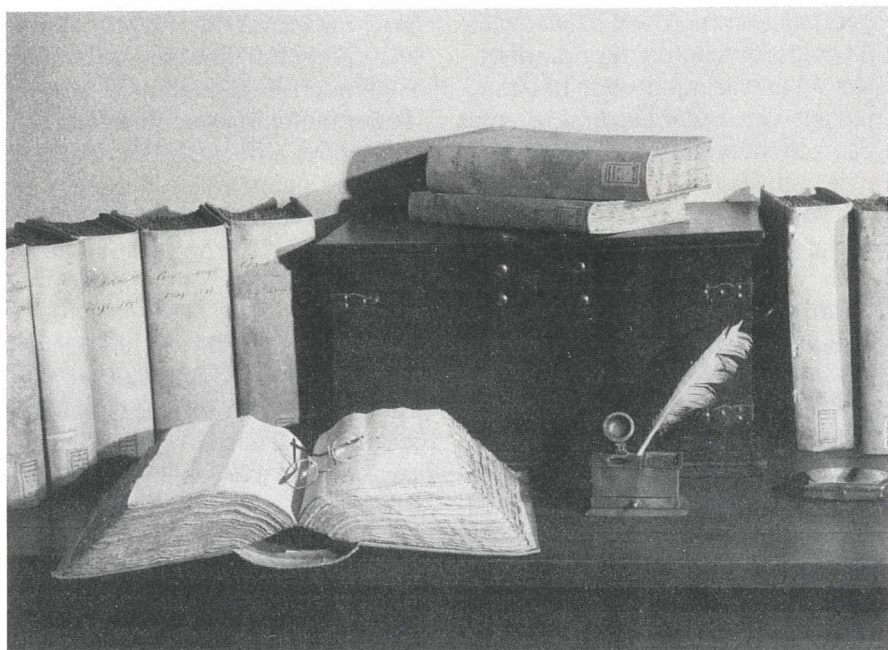
Literatuur

Er is een overzicht van alle notarissen in Nederland waar archief van bewaard is: Register der protocollen van notarissen in Nederland van ca 1550 tot 1916, door F.L.Hartong. Een aanvulling hierop is: Protocollenregister, register van de protocollen van notarissen die in de periode 1916-1984 in Nederland in functie waren door J.E.Kasdorp en J. de Vries.

Informatie over de verschillende akten van vóór 1811 geeft het boek: Notariële akten uit de 17e en 18e eeuw. Handleiding voor gebruikers door A.Fl. Gehlen. (Zutphen 1986)

Vier Heemstedse notariële akten

In het Heemstedse notariële archief zijn veel akten voor de notaris gepasseerd die opmerkelijk zijn. Hieronder volgt de beschrijving van vier akten, die je niet direct in een notarieel archief zou verwachten. De gebeurtenissen speelden zich af in herberg 'de Ooievaar' aan de Heemstedse Dreef, aan de Manpadslaan, op een blekerij te Bennebroek en in een logement aan de

Een notaris ontving vaak zijn cliënten aan huis, maar kwam ook in herbergen en bij de mensen thuis, om akten op te maken. Voor zijn werkzaamheden buitenshuis had hij een draagbaar inktpotje bij zich. Zo'n draagbaar inktpotje staat in de inham in het midden van de secretaire.

(Foto Frank van der Wijden, vormgeving Jeff Borkent)

Schouwtjesbrug aan de Leidsevaart (dat behoorde tot 1927 nog tot de gemeente Heemstede). De eerste akte is onder het onderwerp 'verkrachting aan de Manpadslaan', de tweede akte onder 'uitlokken overspel' en de derde akte onder het item 'gestolen wasgoed' en de laatste akte onder het onderwerp 'wangedrag overheidsdienaren' via de index op het notarieel archief gevonden.

De minnaar die dubbel bedrog wilde plegen.

In september 1711 was Johanna Weijdemeijer naar het gerecht gestapt en had een scheiding van tafel en bed geëist. Zij was vijf jaar daarvoor gehuwd met Lodewijk Rostaert, herbergier van het logement 'de Ooievaar'. Nadat hij haar in augustus had uitgescholden en mishandeld, wilde zij van hem scheiden. In het notarieel archief is een

akte uit februari 1712, waarin het personeel van de herberg, Geertrui Smits, keukenmeisje, Jannetje Bruyne en Grietje Brouwers, werkmeiden, aanvullende informatie geven over Johanna Weijdemeijer. Zij verklaarden voor de notaris dat Johanna Weijdemeijer reeds geruime tijd haar minnaar Cornelis Boekelman uit Amsterdam in de herberg bij haar thuis ontving. Altijd als haar echtgenoot Lodewijk Rostaert een aantal dagen niet thuis was om bijvoorbeeld naar de Alkmaarse paardenmarkt te gaan, bleef Cornelis Boekelman een paar dagen logeren. Om niet betrappt te worden door de gasten of door de moeder van zijn minnares, kwam hij via de achterdeur of via het venster de herberg binnen. Op een gegeven moment ging Cornelis Boekelman naar Geertrui Huiberts toe met een voorstel. Geertrui Huiberts was in de herberg te gast en zij had wel eens samen met haar echtgenoot, Cornelis Dekker, met Johanna Weijdemeijer en haar minnaar gedineerd. Hij beloofde Geertrui Huiberts f 150,- een groot bedrag in die tijd - als zij hem een dienst wilde bewijzen. Zij moest de herbergier Lodewijk Rostaert, bij terugkeer van zijn reis, een drankje inschenken en hem langzamerhand dronken voeren. In beschonken toestand moest zij hem op haar bed leggen en bij hem in bed kruipen. Zij moest de luiken voor haar ramen open laten, zodat iedereen het kon zien.

Nadat de herbergier betrappt was in haar bed, zou hij beschuldigd worden van overspel en zou het huwelijk tussen hem en zijn echtgenote ontbonden kunnen worden. Geertrui Huiberts wilde 'om haar eigen eer te bewaren', hier geen medewerking aan verlenen. Toen zij Johanna over dit plannetje informeerde en haar vroeg of zij hiermee instemde, reageerde Johanna of zij soms gek was geworden, om te denken dat zij zo iets geregeld had. Geertrui Huiberts vertelde het hele verhaal aan het personeel van de herberg.

Een paar dagen later verliet Johanna Weijdemeijer haar man.²

Op 13 mei 1712 oordeelden de schepenen van Heemstede dat Johanna 'zich moest begeeven onder de gehoorzaamheid en in de bijwooningen van haar man met alle goederen bij haar medegenomen'.³

Hoe het verder is gegaan met Johanna en haar man, is (nog) niet bekend.

Verkrachting op de Manpadslaan?

Eind april 1772 werd de dorpsvroedvrouw Anna Helena Kouwenhoven te hulp geroepen bij een bevalling bij de familie Van der Putten aan de Glip te Heemstede. De vroedvrouw vond de ongehuwde Catharina van der Putten, dochter van Teunis van der Putten, in barensood. De bevalling was al in

De herberg 'Het Bokje' in De Hout.

het logement, om een verklaring af te leggen ten overstaan van mr. Carel van Dijk, de baljuw van Kennemerland. Zij vertelde hem het volgende. Op een zomerdag in juli stopte de wagen van de familie Van Sypsteyn voor het logement. De heren Elout, Van Sypsteyn, schepenen (bestuurders) van de stad Haarlem en de secretarissen Testart en Van Sypsteyn en de onderschout Smeding, stapten tamelijk beschonken de herberg binnen. Zij gingen ongevroegd zitten bij een familie, die daar een kamer had

gehuurd. De gasten maakten bezwaar tegen de aanwezigheid van het dronken gezelschap en met veel moeite werden de heren naar een zijkamertje overgebracht. Toen de herbergier Pieter Konings 's avonds om zes uur thuis kwam, hoorde hij een enorm lawaai uit de zijkamer komen en nam een kijkje. Bij zijn binnenkomst vielen de heren Van Sypsteyn hem aan en gooiden kooltjes uit het vuur tegen zijn kleren. Hij verweerde zich. De herbergier vertelde dat de secretaris Van Sypsteyn : 'hem bij zijn broek tus-

sen de benen heeft gegrepen en geknepen en dat hij geheel blauw werd en door geweldige pijn, die hem zulks veroorzaakte, als buyten zig zelve geraakte'. Men probeerde hem aan het koord van de schel op te hangen. Het koord brak echter en hij vluchtte de kamer uit om tot bedaren te komen. Het hele gezelschap ging naar buiten en bleef voor de deur staan. De schepen Van Sypesteyn vroeg aan Abraham Sigerist, de huisknecht van de herberg, een fles rode wijn. Toen Sigerist deze bracht zei Van Sypesteyn dat de kastelein zelf de fles moest brengen. De kastelein weigerde, waarop Van Sypesteyn wederom een fles rode wijn bestelde. Van Sypesteyn vloekte en zei tegen de huisknecht dat zijn baas die fles zelf buiten moest brengen. Hij trok aan de bel en ordonneerde dat de kastelein zou komen. Kastelein Pieter Konings kwam uit de herberg met een pijp in zijn mond en zei, dat hij die fles zelf niet buiten wilde brengen, aangezien hij daarvoor zijn personeel had en als de heren daar niet door bediend wilden worden, dat zij konden gaan. Hierop kwamen de heren binnen en Van Sypesteyn zei tegen de kastelein: 'Bliksems kind, wie de donder denk je dat je voor je hebt. Durf jij hier met een pijp in je bek te komen, waarom breng je die fles niet buiten, als ik je dat zeg'. De kastelein antwoordde: 'wel wat wou je daarvan hebben'. Hierop

gaf Van Sypesteyn hem een harde klap in het gezicht en sloeg de pijp uit de mond van de kastelein. De kastelein verklaarde later dat het hem geen pijn had gedaan. Hij zei tegen zijn gast: 'mijn heer, ik dank je voor die klap. Wil je mij op de andere kant nog zo een geven'. Waarop Van Sypesteyn hem nog twee klappen uitdeelde. De kastelein ging de herberg weer binnen om zichzelf te bedwingen en niet terug te slaan. Het gehele gezelschap van heren volgde hem. De echtgenote van de kastelein, Elisabeth van Dieren, stapte vervolgens op de heer Van Sypesteyn af en zei: 'Mijn heer dat is immers niet gepermitteerd, dat gij mijn man zo behandelt en tussen de benen heeft geknepen, dat hij zo blauw als lood is geworden'. Waarop de heer Van Sypesteyn antwoordde: 'Wat zeg je, jou ouwe donderhoer, jou bliksemse canaille. Je hebt je eerste man en je kind naar de donder geholpen' en gaf haar een stoot tegen haar borst. De kastelein werd woest en wilde zijn onaangename gast aframmelen. Zijn personeel hield hem tegen, terwijl Van Sypesteyn de kastelein nog een paar klappen uitdeelde. Hierop rekende hij af bij de huisknecht en zei tegen zijn broer: 'Mijnheer ga je mee, wat donder. Logeer je in zo'n huis en je bent je leven niet zeker.' Bij het verlaten greep de onderschout Smeding de kastelein bij zijn borst beet en

zei: 'Donders kind, kan je geen grappen verdragen. Ik zal je buiten de deur slepen en je aanstonds de paternosters (handboeien) aandoen en je voor het gerecht van Haarlem brengen'. Alle heren klommen op de wagen van Van Sypesteyn en reden weg.⁸

De kastelein Pieter Konings, zijn vrouw en zijn personeel werden opgeroepen om voor het gerecht van Heemstede hierover een getuigenis af te leggen. Ten overstaan van de schout Willem Dolleman en de schepenen Bernardus Prins en Hendrik Kolk verklaarden zij de waarheid te hebben gesproken en ondertekenden de akte. De kastelein en Geertrui Huiberts bleken niet te kunnen schrijven en zetten een kruisje als handtekening.

Of de 'heren' uit Haarlem vervolgd zijn, is niet bekend⁹.

Annabelle Meddens-van Borselen

- 1 De notariële archieven van 1916-1996 worden bewaard bij de rechtbanken of bij de notaris zelf.
- 2 Rijksarchief in Noord-Holland (RANH), notarieel archief Heemstede inv.nr. 1744, akte 106, dd februari 1712.
- 3 RANH oud-rechterlijk archief Heemstede inv.nr. 560 13 mei 1712.
- 4 RANH oud notarieel archief Heemstede inv.nr. 1752, akte 113 dd 18 september 1774.
- 5 RANH oud notarieel archief Heemstede inv.nr. 1752 akte 115 dd 20 november 1774.
- 6 Een kind onder het hart. Verloskunde, volksgeloof, gezin, seksualiteit en moraal van vroeger en nu. (red. Renée Kistemaker) (Amsterdam Amsterdams Historisch museum 1987), p. 22. Rond 1811 met de invoering van de Franse Code Civil kwam een einde aan deze praktijk. Zwangere ongehuwde vrouwen konden geen gerechtelijke stappen meer tegen de vader ondernemen om bijvoorbeeld alimentatie te eisen. Zie J.Kok : langs verboden wegen. De achtergronden van buitenechtelijke geboorten in Noord-Holland, 1812-1914.
- 7 RANH oud notarieel archief Heemstede inv.nr. 1746 akte 21 dd 13 september 1721.
- 8 RANH oud-rechterlijk archief Heemstede inv.nr. 560 13 mei 1712.
- 9 Het archief van de baljuw van Kennemerland is helaas niet in zijn geheel bewaard gebleven. Met name stukken uit de tweede helft van de achttiende eeuw zijn verloren gegaan.